

«ЛИШЕНЬ ЛЮБИ Ї, ЯК Я ЛЮБЛЮ»

В.Шовкошитний. Торкнутися небес: Сучасна поезія. — К.: Ярославів Вал, 2010; В.Шовкошитний. Мерехтіння зникань: Роман. — Васильків: Колофон, 2006; В.Шовкошитний. Хресна путь: Роман. Поезії. Публіцистика. — Васильків: Колофон, 2006

Ольга СЛОНЬОВСЬКА

Володимир Шовкошитний прийшов у літературу як поет. З його віршем російською мовою «Я — українець!», надрукованим на сторінках «Літературної України», я познайомилася понад двадцять літ тому. Напруга, зміст, болюча пристрасть твору відразу ж нагадали поезію «Я позабуду все обиди» померлого зовсім юним лірика-шістдесятника Леоніда Кисельова, який українською мовою почав писати тільки за півтора року до смерті, хоч і в російських поезіях декларував синівське ставлення до України. Поезія В.Шовкошитного, у якій були рядки: «Прости, що на чужинській мові плачу про те, що мови рідної не знаю», не просто зворушувала відвертістю й непідробним каяттям, а й наражала автора на звинувачення в сепаратизмі та «ізмене Родіне» й шонайменше десять літ тюрми. Згодом, саме перед знакомим для всього народу України референдумом, по радіо дуже часто лунала пісня-молитва цього самого автора «Дай Україні волю», пробуджуючи гідність російськомовних українців та переконуючи їх вибирати незалежність.

Сьогодні В.Шовкошитний як поет повносило розкрився у книжці «Торкнутися небес». Його ліричний герой постає людиною цілісною, смисловою, з тонкою душевною організацією. Несподівані порівняння, свіжі метафори, філігранна мова — найсуттєвіші стильові доміанти Шовкошитного-лірика. Достатньо лише прочитати вірш «Жнива», як перед очима постає сонячна картина, переткана спокоєм і вже скинутим із пліч тягарем втоми від живих клопотів: «Підстригли серпень жнив святковій будні // Під «іжачок» пшеничної стерні». Улюбленою темою поета є громадянська. Цим він особливо близький до Василя Симоненка, зокрема у віршах: «Пора!», «Вставай, Україно!», «Я вибір свій зробив: я — муж і воїн», «Характерник», «Богу» зі збірки «Торкнутися небес», а також «Епітети стираються, мов гріш» і — особливо — «Не плакати, не скіти, не тужити» з книжки «Хресна путь». Незабутній Павло Загребельний дуже влучно підмічав: «Коли народ перестав чути поезію, він втрачає у своїй душі щось дуже значне. Це тривожне явище. Занапад поезії — занапад душ. Народ бореться з цим навіть несвідомо... Всі великі українці були поетами: полководець Хмельницький, філософ Сковорода, письменник Шевченко». Останній з названих віршів В.Шовкошитного настільки суголосний з нинішнім часом, що гріх би було не закрити цю річ повністю:

*Не плакати, не скіти, не тужити,
Не проклинай «недоленку» свою!
У Гімні записати: «Нам тут жити!
Від нас залежить — в пеклі чи в раю!»
Для когось мрія — лиш обітована
Божком жорстоким не своя земля,
У нас — своя! Нам спокійно дана,
Що вабить зайд і зблизька, і здала.
Не мріяти про рай чужий, а брати
Зерно у жменю й сіяти в ріллі.
Повір Україні! Й зійде колос, брате!
Лишень люби її, як я люблю.*

Та коли лірика — це вибух, квант інформації, що приходить у хвилини нахнення, то проза — насамперед життєвий досвід. Павло Загребельний у статті «Три долі» писав: «У великих письменників — завжди великі біографії». Багато талановитих ліриків, наївно думаючи, що епос твориться з уяви автора, необачно беруться за прозу й саме через відсутність багажу пережитого зазнають творчої поразки. Автор-романіст

мусить пройти через великі життєві випробування, має бути пам'ятливим до подробиць, уміти спостерігати. Якщо взяти до уваги, що за освітою Володимир Шовкошитний — геофізик, інженер-атомник, що в радянські часи працював на Півночі, а після трагедії на Чорнобильській АЕС упродовж півтора року очолював групу ліквідаторів «мирного атома», то, звичайно, життєвого досвіду цьому авторі не позичати. У романі «Мерехтіння зникань», який надається до порівняння з унікальним твором російського митця Едуарда Тополя «Червоний газ», — художньо трансформовано не тільки романтичну юність Володимира Шовкошитного. «Мерехтіння зникань» — це ще й оголена правда радянського буття, драконівської епохи, що перемелювала кожного.

Герої роману — адміністратори, геологи, заробітчани, п'янички, босяки, «бічі», колишні політичні ув'язнені й кримінальні «зеки», тобто весь радянський соціум у мініатюрі, а селище Сонячне — крапля в бурхливому й небезпечному океані, за якою нескладно визначити весь хімічний склад «радянського щастя». Головний герой твору — студент-романтик Тарас — дуже швидко з'ясує, у яке багно вкинули його та навіну подругу Тоню. Тут треба не жити, а виживати, боротися, щоб фізично не загинути. Горілка й слово «Похмелі!», здавалось би, вирішують усе, розпусти й аморальність вважаються нормою, хоч дати відсіч страшному земному пеклу ще здатна сила духу яскравої Особистості. Тож Тарасова перемога очевидна для читачів насамперед у доволі емоційному й глибоко психологічному уривку роману: «— Підйом! Бічі! — пораненим лосем заволав раптом Бик. — Студент іде! — Гоголем пройшовся кильдимом, плещучи пійно на пересохлі пики. — Підйом! Підйом! Вставайте, бики! — просив розгублено, з тремтінням волосу. — Студент від'їжджає». Та без Тараса, звичайно, все буде, як і було, бо десятиліттями безсердечно по-варварськи нищено й уже вирубано під корінь найсвятіше.

Щоб це рельєфно підкреслити, у творі автор подає кілька екскурсів у минуле славного предка — Дениса Чеснокова, заможного донського козака: «Побачивши, як повзануть по снігу його численні козачата, позбавлені рідної домівки, рідної землі, щедро зрошеної і потом, і кров'ю багатьох поколінь Чеснокових, вхопився він за серце та так і впав посеред базу (двору), прикипівши навіки до розтоптаного снігу чужого власного подвір'я. Закричавши пораненою чайкою, кинулась до нього дружина, не розуміючи це, що віднині має зватися козачка вдовою. Денис лежав бездиханний. «Іроди! — страшно закричала Варвара. — Будьте ви прокляті! Варвари!» — останнє слово було зайвим — опер його не розумів, а тому злякався... гримнув постріл, і діти Чеснокових стали іменуватися сиротами — всі восьмеро». Як бачимо, психологічна аура романного тексту Володимира Шовкошитного легко поєднується з ауру романів Івана Багряного «Сад Гетсиманський» і «Тигролови».

Роман «Хресна путь» — це твір іншого й значно вищого національно-патріотичного звучання, письменницького стилю й амплітуди художності. Ним Володимир Шовкошитний увійшов назавжди в українську літературу, бо цей твір — рівня романів Михайла Стельмаха «Велика рідня», «Дума про тебе» чи повісті Віктора Близнеца «Мовчун».

Важливо, що книжка «Хресна путь» містить не лише однойменний роман і розділ віршів «Поезії», а й чудову, живу та гарячу публіцистику й переклади російською мовою поезій Василя

Стуса. Урешті, саме авторів «Палімпсестів» і присвячено публіцистичне есе В.Шовкошитного «Святвечір Українського Духу». Ще працюючи над посібником для вчителів, що викладають українську літературу в старших класах і готуючи матеріал про Василя Стуса, я несподівано довідалася, що саме Володимир Шовкошитний брав активну участь у перепохованні національного мученика й генія в рідну землю. Те, що відчув під час роботи над кінокартиною «Гернова дорога» (у прокаті отримала назву «Просвітлої дороги свічка чорна») та пережив і побачив на власні очі під час перепоховання Василя Стуса, Олекси Тихого та Юрія Литвина (це описано у статті «Святвечір Українського Духу») актуальне й сьогодні: «Нашій кіногрупі вдалося відзняти вже порожній концтабір «Для особливо небезпечних державних злочинців-рецидивістів» ВС 389/36-1 в селі Кучине Чусівського району Пермської області, карцер, у якому в ніч на 4 вересня 1989 року загинув Стус, та впорядкувати могили Стуса і Литвина на сільському цвинтарі села Копально. До болю й гніву вразило те, що ми побачили на зарослих бур'янами могилах: замість хреста в землю було вбито кілок з бляшанкою, на якій цвяхом було видзьобано номери: 7 — над Литвином і 9 — над Стусом... Місцеве начальство дозволу на ексгумацію не дало, відверто брешучи про епідемію сибірської вивазки, на що співак-мерник Стуса, Василь Овсієнко, сказав: „То у вас чума продовжується, антиукраїнська чума!“ Ексгумацію довелося проводити без жодних офіційних дозволів. Більше того, мало не загинув бляхар, що погодився виготовити оцинковані труни: йому проламали голову. А щоб уперті офіційно оприявлені представники України не встигли вчасно прибути на цвинтар, міліціонери проколюли шини в автомобіль, та ще й безпідставно звинуватили шофера в нібито скоєній його машиною аварії з людськими жертвами.

Та морально найтяжчим виявилось перекладання тіл загиблих зі старих домовин в оцинковані. Першою підняли й відкрили труну Василя Стуса. Незважаючи на вічну мерзлоту, яка ніщо діє на відносно свіжі поховання, тіло Василя Стуса збереглося зовсім не торкнутим тлінням: «Пролежавши понад чотири роки в землі, воно муміфікувалось. Не убачивши Стуса живим, я впізнав його — наскільки обличчя було схоже на фотографію з «Палімпсестів». Підійшов Дмитрик, глянув і сказав: «Це тато!» На животі у Стуса, замість хлібини, тюремні нелюди залишили його зеківські черевики. Ми звернули увагу, що над скронею чітко видно пошкодження шкіри, дуже схоже на таке, яке могли залишити нари, якщо би їх несподівано опустити (така можливість у нагляді була)... Ми з режисером давали команду операторам Підлісному і Павлову зняти це і на відео, і на кіноплівку, тим більше, що Василь Овсієнко висловлював таку версію ще до перепоховання, та й поховали Стуса без присутності дружини чи когось із рідних».

І хоча під час зустрічі громадськістю тіл українських в'язнів у «Борисполі» було забуто про організаторів перепоховання: «Кількасот жовто-блакитних національних прапорів, біля шестисот патріотів. Промови з вантажівки. Жодного з нас, організаторів перепоховання, до слова не запросили», — Володимир Шовкошитний не зосереджує увагу на цій несправедливості, а говорить про славний день 19 листопада 1989 року, коли тлінні останки українських великомучеників у супроводі багатотисячного люду несли повз приміщення КДБ до пам'ятника Тарасові Шевченку, а звідти — на Байкове кладовище. Пророчими, на мій погляд, є високоемоційні останні рядки статті Володимира Шовкошитного: «За християнським каноном, якщо людина прожила праведне життя, вмерла страдницькою смертю за віру і після смерті муміфікувалась — вона може бути причислена до лику Святих. Я переконаний, що лише тоді ми збудуємо Українську Україну, коли Стус буде канонізований, як перший Святий Української Помісної Православної Церкви. Впродовж вже майже двох тисячоліть не вдухають суперечки з приводу точної дати Різдва Христового, причому різні версії відстоять одна від одної на цілих п'ять років. Та нам достеменно відомо, що Василь Стус народився 6 січня. На Святвечір. Вважаймо цю дату Святвечором Українського духу».

м.Івано-Франківськ